

Vzpomínka na Iva Možného

Jiřina Šiklová

Iva Možného, brněnského sociologa, nejlépe charakterizuje jeho oblíbený výrok „umění možného“, kterým komentoval často situaci v sociologii jako oboru, ale i v jednotlivých výzkumech, na které nebyly peníze. On a Milan Petrusek byli, podle mého mínění, naši nejlepší sociologové. Oba uměli kombinovat empirická fakta s vlastní imaginací a nebáli se politického režimu. Zabránit smrti ale nedovedl ani Ivo Možný.

Nejstručněji je možné vyjádřit jeho profil jeho vlastním slovním obratem „to víš, to je umění možného“. On, podobně jako třeba Milan Petrusek (oba Moraváci), dokázal dělat sociologii třeba i pod odlišnými názvy v době, kdy oficiálně neexistovala. A dokonce se termín „sociologie“ nesměl používat, pokud se k němu nedal přívlastek „marxisticko-leninská“. Ale Ivo Možný říkával, že takovéto diskuse, obecné a současně tento obor ubíjející a ohrožující, jsou zbytečné a že sociologie se dá vždycky dělat, když je člověk schopen dát do srovnávacích řad data a informace i z běžně dostupných zdrojů. Taky to tak dělal – třeba pod „hlavičkou“ nějaké manželské či občanské poradny. Sociologii jako etablovaný obor k tomu ani nepotřeboval. Později, v jedné ze svých knih o české společnosti, vydané na přelomu tisíciletí, napsal, že šaman v dávné kmenové společnosti taky neměl v ruce výsledky sociologického výzkumu, ale dovedl dát to, co viděl, do smysluplného vztahu. A Ivo Možný vždy zdůrazňoval, že člověk potřebuje žít ve smysluplném světě.

Kdysi jsem publikovala stať o tzv. Pražské sociologické škole v době před 2. světovou válkou. Pochopitelně jsem se zajímala i o tu brněnskou, reprezentovanou tehdy Bláhou nebo Obrdlíkem, a konstatovala jsem, že ta brněnská byla lepší. Ivo mne utěšoval tím, že v Praze měli všichni lidé více příležitosti ke kariéře, „ale i k prostituci“. V Brně tyto možnosti nebyly, a tak ti schopní sociologové zůstávali v oboru na fakultě, zatímco ti z Prahy dělali politiku. Asi měl pravdu. On sám dokázal sociologii jako obor skrýt i ve své poradenské činnosti a vytěžil z toho výbornou publikaci o dvoukariérovém manželství a ještě k tomuto tématu dokázal zorganizovat diskusi v psychiatrické léčebně v Kroměříži. To bylo někdy na začátku let sedmdesátých, tedy v období „tvrdé normalizace“. Umožnil tehdy i lidem doslova „na indexu zakázaných“, například Heleně Klímové nebo mně, se sejít, přednášet, nějak uplatnit. „To víš, umění Možného“ komentoval to pak s úsměvem o pár let později, když jsem u nich někdy v Brně přenocovala. Obor, tedy sociologii, který tehdy pod různými názvy vedl, na jeho pracovištích nejen přežíval, ale udržoval si i vysokou úroveň. Proto mohl Ivo po převratu vydat řadu knih, které jsou navíc dodnes učebnicemi empirické – ale nejen empirické – sociologie. Ivo Možný učil ostatní a sám vždy jasně rozlišoval prameny a literaturu

a zdůrazňoval, že „loňská“, tedy nedávno získaná data stárnou rychleji než ta shromážděná před desetiletími. V těch minulých jsou již patrné určité trendy vývoje a reflexe doby.

Po převratu v roce 1989 zakládal znovu obor a vlastně nepřímě i celou FSS na Masarykově univerzitě v Brně. S hrdostí mne provádl po nádvoří fakulty na Gorkého ulici a její centrální učebně plně diskutujících a po schodech posedávajících studentů – skoro jako by on sám tu budovu postavil. Byl viditelně spokojen. Přála jsem mu to. Ale i tehdy, stejně jako ve svých dřívějších textech a projevech, napřed jev uvedl, skutečnost pojmenoval, vysvětlil a vzápětí ji sám trochu zpochybnil, či spíše „shodil“.

Za nejlepší jeho knihu považují jeho studii *Proč tak snadno...*, ve které jako snad jediný sociolog analyzoval, proč se hroutil tehdejší mocný – či spíše pseudomocný – politický režim ve všech státech (dnes tzv. postkomunistických) během jediného roku a prakticky – vyjma Rumunska – bez jediného výstřelu. Shrnuła bych tu Možného myšlenku asi takto: Minulý komunistický či spíše pseudosocialistický režim (či stručně řečeno „bolševik“) vyvlastnil rodinu, což je přirozená osa života. A rodina podobně později „kolonizovala“ ten bolševický režim; doslova si ho přivlastnila, využívala ho pro sebe, podobně jako Jednotná zemědělská družstva využívala komunistickým státem kdysi vyvlastněnou půdu pro sebe sama a svůj osobní prospěch. Občané se schovávali před režimem do soukromí rodiny, do chat a chalup, kde si žili zcela po svém v jakémsi privátním a převážně spokojeném světě, nerušeném vlivem státu a komunisty nucenou přetvářkou. Občané žili jinak během týdne a jinak během víkendů, osobního volna, kdy nebyli státem ani Stranou kontrolováni. A to dělali jak obyčejní občané, tak často i relativně vysoce postavení funkcionáři té pseudovládající komunistické strany. Ten veřejný život byl spíše jen slupkou toho soukromého života, vnějším tvarem, který se snadno prolomil. Uznávám, že je to moje, asi hodně zjednodušená, základní myšlenka knížky Ivo Možného. Škoda, že mně tuto moji zjednodušenou interpretaci již nemůže opravit. Udělal by to s úsměvem, laskavě, ale zásadně. Nebo to může korigovat? To by tedy opravdu bylo „umění Možného“.

Měla jsem ho ráda, byl to „fajn“ člověk.

Autorka vystudovala historii a filosofii na Univerzitě Karlově, kde poté působila jako odborná asistentka. V roce 1965 se podílela na založení Katedry sociologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.